

UDENRIGSMINISTERIET

Juridisk Tjeneste

Indgået

18 FEB. 2008

Juridisk Afdeling

Velfærdsministeriet,
Kommunaljuridisk kontor
lbo@im.dk
sm@sm.dk

Asiatisk Plads 2
DK-1448 København K
Telefon +45 33 92 00 00
Telefax +45 33 92 03 03
E-mail: um@um.dk
<http://www.um.dk>
Girokonto 3 00 18 06

Bilag
3

Journalnummer
120.D.63.

Kontor
JT.F

14. februar 2008

Eventuelle regler i vore nabolande om adgangen til at foretage og offentliggøre resultater af meningsmålinger i tiden op til og på valgdagen

I besvarelse af Velfærdsministeriets skrivelse af 20. december 2007, j.nr. 2007-40081-43, skal Udenrigsministeriet oplyse, at man via ambassaderne i de berørte lande har indhentet følgende oplysninger:

Sverige:

Ifølge den svenske "Valmyndigheten" (www.val.se) findes der i Sverige ingen lovgivning på området for foretagelse af exit-polls og andre meningsmålinger i forbindelse med valg.

I 2004 besluttede den tidligere svenske regering at nedsætte en "Grundlagsutredning" (www.grundlagsutredningen.se) med mandat til blandt andet at se på det svenske valgsystem. Ifølge udredningens sekretariat har spørgsmålet om meningsmålinger og offentliggørelse heraf dog ikke været genstand for debat, og regler på området vurderes ikke som sandsynlige indenfor en overskuelig fremtid.

Der findes ni seriøse aktører på markedet for foretagelse af meningsmålinger i Sverige. Ifølge Statistiska centralbyrån (www.scb.se), som er Sveriges officielle statistikbureau, blev der i forbindelse med Riksdagsvalget i 2006 udført og publiceret meningsmålinger/exit-polls i stort omfang. Mere specifikke data findes ikke.

Norge: Valglovens §9-9 indeholder følgende bestemmelse om, hvornår valgdagsmålinger (exit-polls) og reelle valgresultater kan offentliggøres: "Valgresultater og prognoser, som er udarbejdet på grundlag af undersøgelser foretaget den dag eller de dage, hvor valget finder sted, kan ikke offentliggøres for tidligst kl. 20 på valgdagen mandag."

KMJUR j.nr. 2007-40081-43

18 FEB. 2008

Akt. nr. 4 Antal Bilag 3

Derudover indeholder den norske valglov ingen bestemmelser, som sætter grænser for valgdagsmålinger og meningsmålinger i forbindelse med valg. På valgdagen er det således ikke forbudt at offentliggøre data fra meningsmålinger, som er gennemført tidligere end på valgdagen.

I foråret 2007 vurderedes det, om der burde indføres forbud mod offentliggørelse af meningsmålinger de sidste dage op til valgdagen. På opdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet udredte Universitet i Oslo spørgsmålet, om vælgerne påvirkes af meningsmålinger. Spørgsmålet om indførelse af et evt. forbud mod offentliggørelse af meningsmålinger de sidste dage op til valgdagen sendtes i bred høring. På baggrund heraf konkluderede departementet som følger:

Citb

Spørgsmålet om et evt. forbud mod at offentliggøre politiske meningsmålinger lige op til et valg rejser vigtige spørgsmål i forhold til princippet om ytringsfrihed og pressefrihed. I et samfund, hvor man sætter åbenhed og fri meningsudveksling højt, må regler, som indebærer en stramning af disse principper, kunne begrundes svært godt. Endvidere bør et sådant forbud have tilslutning i samfundet.

Høringen viser, at høringsinstanserne stor set er negative overfor at udvide det forbud, vi har i dag mod at offentliggøre meningsmålinger. Den dokumentation der foreligger, kan heller ikke påvise klare uheldige virkninger af, at meningsmålinger offentliggøres den sidste tid op til valgdagene.

Departementet vil pege på, at meningsmålinger kan være med til at skærpe interessen hos vælgerne for at stemme ved valget og virke mobiliserende på valgdeltagelsen. Set fra en demokratisk synsvinkel er dette en fordel.

Departementet finder på denne baggrund, at der ikke er grundlag for at fremme et forslag til ændringer af valgloven som indebærer, at der indføres restriktioner i retten til at offentliggøre meningsmålinger i forbindelse med valg ud over det, som i dag følger af lovens §9-9.

Cits

Der blev følgelig ikke fremsat forslag til skærpelse af valglovens eksisterende forbud. Der henvises i øvrigt til overvejelserne og konklusionerne i sagen indeholdt i vedhæftede forslag til Stortinget.

Det er sædvanen, at de elektroniske medier (NRK og TV2) gennemfører hver deres exit-polls og offentliggør resultaterne heraf, når valglokalerne lukker kl. 20 på valgaftenen. – Det kan tilføjes, at meningsmålinger gennemføres og offentliggøres løbende i forbindelse med valg i Norge.

Tyskland:

Nationale Parlamentsvalg og Europavalg

I den tyske valglov (Bundeswahlgesetz – BWG), som angår valg til Forbundsdagen og Europa-Parlamentet, regulerer §32 forholdene vedr. offentliggørelse af exit-polls og meningsmålinger på valgdagen.

Af §32 BWG fremgår det, at vælgere på valgdagen efter deres stemmeafgivelse må udspørges (exit-polls), men at en offentliggørelse af resultaterne ikke må finde sted før afstemningen er afsluttet (kl.18.00).

Der må imidlertid godt offentliggøres meningsmålinger på valgdagen, der ikke baseres på prognoser af vælgere, der allerede har afgivet deres stemme (ved exit-polls), da spørgsmålet ikke er reguleret i BWG.

Der henvises i øvrigt til ambassadens indberetning af 2. marts 2001 (vedhæftet). Det bemærkes i den forbindelse, at BWG §32 ikke er ændret siden dengang.

Lokale valg, herunder delstats- og kommunalvalg

Tyskland er en forbundsstat. Der afvikles således udover kommunalvalg også med fire års mellemrum valg til de 16 delstaters parlamenter (landdage). Reguleringen af lokale valg finder sted i de enkelte delstater. Der kan således forekomme små variationer i de enkelte delstaters lovtekster. Forbud mod offentliggørelse af exit-polls på valgdagen før afstemningen er afsluttet, gælder dog også for lokale valg.

Som eksempel vedhæftes uddrag af lovgivning for kommunalvalg i delstaterne Nordrhein-Westfalen og Brandenburg.

Foretagelse og offentliggørelse af meningsmålinger

I Tyskland er det primært de store meningsmålingsinstitutter Forsa, Infratest dimap, Emnid og Allensbach der foretager meningsmålinger i forbindelse med valg, hvorefter de tyske medier offentliggør disse.

Storbritannien: Adgangen til at offentliggøre resultater af exit-polls ("hvad har du stemt?") i UK er fsva. alle parlamentsvalg (herunder EU-parlamentsvalg samt til parlamenterne i Nordirland og Skotland) samt

alle lokale valg i England og Wales reguleret i "Representation of the People Act 1983" ved ændring indsat i 2000 (se tekst samt link indsat nedenfor, 212 sider).

Af ændringen fra 2000 fremgår, at det ikke er tilladt at offentliggøre resultatet af exit-polls foretaget i forbindelse med ovennævnte valg, førend stemmeafgivningen er afsluttet. Sigtet med reguleringen er at hindre offentliggørelse af information, der kan påvirke et givet valgresultat. Reglerne gælder ikke ved lokale valg i Nordirland og Skotland, hvor det er tilladt at foretage og offentliggøre exit-polls.

Det er således ikke forbudt at foretage exit-polls - hvilket eksempelvis partierne efter sigende også gør - men det er ikke tilladt at offentliggøre dem, før valgstederne er lukket. Derimod er der ikke noget til hinder for, at partierne for eksempel bruger deres viden fra exit-polls til at forsøge at mobilisere vælgere til at stemme, dog uden at offentliggøre resultatet fra exit-polls'ene.

Adgangen til at foretage meningsmålinger ("hvad er det din intention at stemme?") er ikke reguleret, hvorfor der eksempelvis ikke principielt er noget til hinder for at foretage og offentliggøre meningsmålinger dagen før et valg. Meningsmålinger udført på valgdagen er en gråzone. Det er i princippet tilladt at spørge folk, også på valgdagen, hvad det er deres hensigt at stemme, men ikke hvad de har stemt. Vurderingen i det britiske justitsministerium lyder dog, at det kan være vanskeligt at være sikker på, at oplysninger indhentet på valgdagen ikke vedrører, hvad der rent faktisk er stemt, men alene hvad intentionen hos vælgere, der endnu ikke har stemt, er.

Reglernes overholdelse overvåges af det britiske parlaments valgkommission (Electoral Commission).

citb

Representation of the People Act 2000

SCHEDULE 6 Minor and consequential amendments

6 After section 66 insert—

"66A Prohibition on publication of exit polls

(1) No person shall, in the case of an election to which this section applies, publish before the poll is closed—

(a) any statement relating to the way in which voters have voted at the election where that statement is (or might reasonably be taken to be) based on information given by voters after they have voted, or

(b) any forecast as to the result of the election which is (or might reasonably be taken to be) based on information so given.

(2) This section applies to—

(a) any parliamentary election; and

(b) any local government election in England or Wales.

(3) If a person acts in contravention of subsection (1) above, he shall be liable on summary conviction to a fine not exceeding level 5 on the standard scale or to imprisonment for a term not exceeding six months.

(4) In this section—

"forecast" includes estimate;

"publish" means make available to the public at large, or any section of the public, in whatever form and by whatever means;

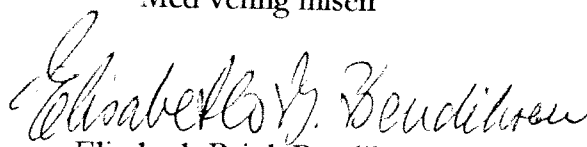
and any reference to the result of an election is a reference to the result of the election either as a whole or so far as any particular candidate or candidates at the election is or are concerned."

cits

Ændringen vedrører følgende "Representation of the People Act 1938", som kan findes her:

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1983/pdf/ukpga_19830002_en.pdf

Med venlig hilsen

Elisabeth Brink Bendiksen

Ot.prp. nr. 24 (2006-2007)

Om lov om endringer i lov 28. juni 2002 nr. 57 om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre mv. (skjeringsdato, valkort o.a.)

Bla i dokumentet: < 4 Forslag i høyringsnotatet ... | 6 Økonomiske og administrative ... > | Dokumentets forside

Denne siden finnes ikke på bokmål. Til bokmål forside

5 Publisering av partimålingar dei siste dagane før valet

5.1 Gjeldande rett

Vallova § 9-9 fastset at valresultat og prognosar som er laga på grunnlag av undersøkingar på sjølv valdagen/valdagane, ikkje må offentleggjerast før klokka 20 på valdagen måndag. Utover dette inneheld ikkje vallova føresegner som set grenser for offentleggjering av meningsmålingar i samband med val. På valdagen er det såleis ikkje forbod mot å offentleggjere data frå meningsmålingar som ein har henta inn før valdagen.

Vallova har ikkje reglar om straff eller andre sanksjonar mot dei som måtte bryte føresegna i § 9-9.

Situasjonen i dei andre nordiske landa på dette området er at *Danmark* og *Sverige* ikkje har reglar i vallovgevinga si som regulerer spørsmålet, mens *Finland* har ein regel som svarer til lova vår.

5.2 Høyringsnotatet

I høyringsnotatet viste departementet til at det den siste tida er reist spørsmål om publisering av partimålingar i ulike medium dei siste dagane før valet kan påverke røystegivinga til veljarane, og om det bør setjast forbod mot slik publisering. Institutt for medium og kommunikasjon (IMK) ved Universitetet i Oslo har på oppdrag frå departementet greidd ut spørsmålet om veljarane blir påverka av meningsmålingar. 1

Utgreiinga tek mellom anna for seg dei siste fire stortingsvala. Konklusjonen er at ein ikkje kan påvise nokon klar samanheng mellom partioppslutningane på meningsmålingar og den oppslutninga partia får i sjølv valet. Det finst døme på at jamt stigande eller fallande kurver på meningsmålingane har gitt seg utslag i valoppslutninga, men det er også døme på at ein tydeleg tendens blir broten like før val. Det er også ulike mønster for eitt og same partiet ved ulike val. Instituttet konkluderer vidare med at frykta for sjølvforsterkande effektar som er skapte av partimålingar, må vurderast som sterkt overdriven, og at slike målingar ikkje fører til nokon systematisk over- eller underrepresentasjon for noko parti.

Det blir framheva i utgreiinga at dei funna instituttet har gjort, er i tråd med internasjonal forskning på området. Denne forskinga viser at publisering av partimålingar kan ha noko å seie for styrkeforholdet mellom partia, men at det ikkje er dekning for å seie at det skjer ein tydeleg og systematisk påverknad.

Instituttet har også gjennomgått regelverket i ein del land med tanke på å kartleggje kva restriksjonar som finst når det gjeld gjennomføring og publisering av meningsmålingar før val. Undersøkinga viser at fleire land utanom Norden har fastsett restriksjonar når det gjeld publisering av meningsmålingar rett før valet. Vanlegvis gjeld desse restriksjonane frå ein til sju dagar før valdagen. Det blir likevel peikt på at direkte lovregulering førekjem sjeldan i land Noreg normalt samanliknar seg med. I staden for lovregulering legg mange land vekt på at media sjølv bør regulere når og korleis resultata av meningsmålingar skal rapporterast til publikum. I samband med dette blir det vist til at Europarådet har utarbeidd retningslinjer. I Storbritannia har BBC innført egne retningslinjer.

I høyringsnotatet uttalte departementet at det er viktig at det ikkje kan reisast tvil om grunnlaget for gjennomføringa av demokratiske val.

Departementet peikte på at før ein eventuelt føreslår restriksjonar i samband med publisering av meningsmålingar, må ein vurdere om slike restriksjonar kan stride mot reglane om ytringsfridom i Grunnlova.

Departementet sette ikkje opp forslag til lovreglar i høyringsnotatet, men bad høyringsinstansane om synet deira på det prinsipielle spørsmålet før ein vurderte ei eventuell vidare utgreiing med sikte på å utarbeide lovreglar.

5.3 Høyringsinstansane

Dei fleste høyringsinstansane er negative til at det blir innført reglar som strammar inn på høvet ein har til å publisere meningsmålingar i forhold til det som følgjer av reglane vi har i dag. Nokre få høyringsinstansar er likevel positive til at det blir innført slike reglar.

Justisdepartementet er negative og uttaler:

«Etter Justisdepartementets syn er det vanskelig å se at de begrunnelser som er gitt for dagens publiseringsforbud, kan bære en eventuell utvidelse av forbudet.

Bakgrunnen for at spørsmålet om forbud tas opp, synes å være en bekymring for at offentliggjøring av meningsmålinger kan innebære en systematisk påvirkning av velgerne, og at dette kanskje kan favorisere enkelte partier. Etter Justisdepartementets syn vil verken det at velgerne «påvirkes» av ytringer eller at påvirkningen har karakter av å være «systematisk», være gode grunner for å forby de aktuelle ytringene. Selv om forskning skulle vise at visse partier ved det enkelte valget eller over tid ble favorisert av offentliggjorte meningsmålinger – noe som ifølge høyringsnotatet ikke er påvist – er dette i seg selv et tvilsomt argument for publiseringsforbud. Tvert imot kan det etter Justisdepartementets syn reises prinsipielle innvendinger mot å forby visse ytringer i forkant av et valg med slike begrunnelser som antydnet i høyringsnotatet. For eksempel vil gjentatte partilederdebatteer med påfølgende kommentarer fra mediene kunne tenkes å ha en liknende effekt. En rekke faktorer inngår i velgernes grunnlag for stemmegivningen uten at det av den grunn er aktuelt å forby disse. Høyesterett har riktignok akseptert at lovgiver har en viss anledning til å angi «visse rammer for de demokratiske prosesser» ved å forby fjernsynsreklame for politiske budskap, jf. Rt. 2004 s. 1737 avsnitt 35, men de grunner som bærer et slikt forbud kan ikke bære et publiseringsforbud som her er aktuelt. Vi nevner i den forbindelse at det ikke er hevdet at offentliggjøring av meningsmålinger vil ødelegge for kvaliteten eller mangfoldet i debatten frem mot valget, eller at offentliggjøring av slike meningsmålinger forut for valgdagen ligger i nærheten av å innebære noen form for manipulasjon av velgerne.

Etter Justisdepartementets syn taler tungtveiende prinsipielle grunner etter dette mot å utvide dagens publiseringsforbud, og det er ikke påvist noen tungtveiende grunner til fordel for et slikt forbud. Dette gjelder etter Justisdepartementets syn uansett hvordan en skulle se på de rettslige grensene for ytringsfriheten i denne sammenheng, jf. særlig Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10.»

Forsvarsdepartementet er også i utgangspunktet skeptisk til lovregulering på dette området.

Somme kommunar ønskjer at det blir innført eit forbod mot å publisere meningsmålingar i perioden rett før eit val. Kor lang denne perioden bør vere, varierer frå siste veka før valet til at det blir sett strek fredagen før valet. Eit par kommunar gir uttrykk for at ein bør vurdere å innføre restriksjonar, eller at departementet bør arbeide vidare med spørsmålet. Dei fleste har ikkje grunnleggjande kvifor dei ønskjer restriksjonar. Der det finst grunngevingar, går dette på omsynet til verdigheita ved valet og ønsket om at det skal vere ro rundt det.

Departementet har også fått fråsegner frå representantar for meningsmålingsinstitutta, presseorganisasjonane og eit par politiske parti.

Faktum Markedsanalyse as ønskjer eit forbod mot offentleggjering dei siste sju dagane før valet, utan nærmare grunngeving.

Norsk Markedsanalyse Forening (NMF) uttaler at ein der ikkje ser nokon grunn til at det skal innførast restriksjonar, og uttaler mellom anna:

«Resultater i en internasjonal studie fra 2003 (The Freedom to Publish Opinion Poll Results. Report on a Worldwide Update) viser at det i de fleste moderne demokratier ikke eksisterer noen form for restriksjoner på gjennomføring eller publisering av meningsmålinger.

Retten til å utføre og publisere meningsmålinger er en del av den moderne demokratiske prosess som gir innbyggere rett til å bli hørt. Dette forholdet underbygges også i artikkel 10 i den Europeiske konvensjon om ytringsfrihet: «Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser.»

[...]

Informasjon om partienes stilling på et tidspunkt rett før valget er sannsynligvis vel så relevant for velgerne i en demokratisk prosess, enn de siste utspillene fra politikere. Følgelig vil det være urimelig om det blir lagt restriksjoner på denne typen informasjon uten at det ble lagt tilsvarende restriksjoner på politikernes ytringsfrihet og hva de skal ha lov til å si.»

Norsk Presseforbund (NP) går sterkt imot at det blir innført restriksjonar på at media skal kunne publisere meningsmålingar dei siste dagane før valdagane. Presseforbundet viser til at utgreiinga frå Institutt for medium og kommunikasjon fortel at det ikkje finst nokon dokumentasjon for å hevde at offentleggjering av meningsmålingar har ein slags sjølvforsterkande effekt og derfor vil påverke valresultatet på ein uheldig måte. NP legg vidare vekt på at ved ei lovregulering på dette området kjem ein inn på

«sentrale prinsipper når det gjelder ytrings- og informasjonsfriheten, slik den for eksempel er formulert i Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10. [...] Vi viser samtidig til norsk juridisk teori og praksis, hvor det er fastslått at den politiske ytrings- og informasjonsfrihet må ha et særlig sterkt vern.

[...] En lovregulering av medienes adgang til å publisere meningsmålinger de siste dagene før valdagen, [vil] måtte sies å stride både mot den formidlingsfrihet som er fastslått av EMD, og det pålegg til pressefolk som fins i Vær Varsom-plakaten: Pressen kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene. Det er vanskelig å se hvordan en norsk redaktør skal kunne

sitte på informasjon om et veritabelt politisk stemningsskifte i befolkningen i en valgkampinnspurt, uten å formidle dette til sine lesere, lyttere eller seere.»

Presseforbundet meiner likevel at forbudet vi har i dag, er på sin plass.

Norsk redaktørforening (NR) viser til at restriksjonar når det gjeld høvet til å publisere meningsmålingar dei siste dagane før eit val, kjem ein inn på sentrale problemstillingar i samband med ytringsfridommen og pressefridommen. NR uttaler:

«Vi synes for øvrig IMK har fanget det essensielle når man understreker at «direkte lovregulering forekommer sjelden i land Norge liker å sammenlikne seg med».

NR mener at det ikke er noen sterke grunner til å vurdere et forbud som nevnt, og anbefaler at departementet ikke går videre med forslaget».

TV 2 meiner at

«det ikke foreligger noe legitimt behov for å innføre restriksjoner på mediernes adgang til å holde offentligheten informert om bevegelser i velgermassen i dagene før valget. [...]

At noen kan la seg påvirke av meningsmålinger, er åpenbart. Man kan bli påvirket til å stemme på et parti som er i fremgang, eller et partis fremgang kan mobilisere en velger til å stemme på et alternativ. En meningsmåling kan sikkert også påvirke noen til ikke å stemme. Meningsmålingers effekt i forhold til velgeratferden anses gjennomgående som uproblematisk. Vi kan ikke se at dette skulle være annerledes i perioden kort tid før et valg. De siste dagene – og ukene – før et valg er ellers fulle av forsøk på å påvirke velgerne. Det meningsmålinger tett opp mot valget kan bidra til, er å synliggjøre konsekvensene av å stemme på en bestemt måte – eller å unnlate å stemme. Vi mener velgerne har et legitimt behov for best mulig og mest mulig oppdatert informasjon på dette området.

Mangfoldet i meningsmålinger og antall medier som publiserer forskjellige målinger, tilsier også at det ikke er behov for restriksjoner. Det ligger til mediemarkedets logikk at hvert enkelt medium ønsker å presentere egne målinger, og det er derfor en hel rekke forskjellige analyseselskaper involvert i det totale utbudet av galluper. Erfaringsmessig vil målingene også avvike noe fra hverandre, slik at det er begrenset hvor stor innflytelse som kan tillegges hver enkelt måling.»

Landsorganisasjonen i Norge uttaler:

«LO anbefaler ikke endringer i valgloven for å regulere publiseringer av meningsmålinger, men vil oppfordre mediene selv til å innføre retningslinjer for hvordan resultatene av meningsmålinger skal rapporteres til offentligheten.»

Kristeleg Folkeparti uttaler at

«det er grunn til å vurdere en begrensning av adgangen til å publisere meningsmålinger. Selv om det er svake indikasjoner på at det er klare sammenhenger mellom meningsmålinger og endelig valgresultat, er det grunn til å legge en «føre-var» tilnærming til grunn. Det kan være ulike måter å løse dette på, for eksempel ved at det ikke er lov å offentliggjøre målinger i 2, 3 eller 4 dager før selve valgdagen. Vi viser til at det i Norge allerede

ligger en viss begrensning i Valgloven ved at det ikke er lov til å presentere valgdagsmålinger før valglokalene er stengt. Vi anbefaler derfor at departementet går videre med denne saken.»

Senterpartiet uttaler:

«Som en føre var holdning mener Senterpartiet at restriksjoner/forbud mot publisering av meningsmålinger også tidligere, for eksempel tre til fire dager før valget, vil enda bedre sikre at andre velgeres stemmer ikke blir en for viktig for egen stemmegivning. Den enkelte velger vil da bedre kunne fokusere på hva en selv mener at er viktige saker og hvem man kan stemme på for å oppnå ønsket resultat i disse sakene.»

5.4 Merknader og forslag frå departementet

Spørsmålet om eit eventuelt forbod mot å offentleggjere politiske meiningsmålingar rett før eit val reiser viktige spørsmål i forhold til prinsippa om ytringsfridom og pressefridom. I eit samfunn der ein set openheit og fri meiningsutveksling høgt, må reglar som inneber innstramming av desse prinsippa, kunne grunnvist svært godt. Samstundes bør eit slikt forbod ha tilslutning i samfunnet.

Høyringa viser at høyringsinstansane stort sett er negative til å utvide forbodet vi har i dag mot å offentleggjere meiningsmålingar. Den dokumentasjonen som ligg føre, kan heller ikkje påvise klare uheldige effektar av at meiningsmålingar blir offentleggjorde den siste tida før valdagane.

Departementet vil peike på at meiningsmålingar kan vere med på å skjerpe interessa hos veljarane for å røyste ved valet og verke mobiliserande på valdeltakinga. Frå ein demokratisk synsstad er dette ein fordel.

Departementet finn på bakgrunn av dette at det ikkje er grunnlag for å fremme forslag til endringar i vallova som inneber at det blir innført restriksjonar på høvet til å offentleggjere meiningsmålingar i samband med val, ut over det som i dag følgjer av § 9-9 i lova.

«Påvirkes velgerne av meningsmålinger? Mulige konsekvenser av publisering av meningsmålinger» av Ragnar Wardahl, Bernt Aardal og Audun Beyer, Universitetet i Oslo, mars 2006.

KÖNIGELIG DANSK AMBASSADE
Berlin

Udenrigsministeriet, JT.1

Rauchstrasse 1
D-10787 Berlin
Tel: (030) 5050-2000
Fax: (030) 5050-2050
http://www.daenemark.org
Email: beramb@beramb.um.dk

Kopi(et)

Bilag

1

Journal nr.

120.Tys.5.a.

Dato

2. marts 2001

Nr. 71

Evt. regler i andre lande om adgangen til at foretage og offentliggøre resultater af meningsmålinger i tiden op til og på valgdagen.

Umskr nr. AA 0479 af 31.1.01 - instruktion
Um's j.nr. 120.D.63
Amb's j.nr. 120.Tys.5.a.

Ambassaden har m.h.p. besvarelse af ovennævnte instruktion rettet henvendelse til Forbundsindenrigsministeriet, der har det ressortmæssige ansvar for valglovgivning i Tyskland. Forbundsindenrigsministeriets svar vedlægges til orientering. Svaret kan oversættes på følgende måde:

”...

Ved valg til den tyske Forbundsdag er det ifølge § 32, afs. 2 i Lov om valg til Forbundsdagen (Bundeswahlgesetz - BWG) efter stemmeafgivelsen [er påbegyndt] ikke tilladt at offentliggøre resultater af vælgerundersøgelser vedr. valgresultatet, før afstemningen er afsluttet.

Uddrag af Lov om valg til Forbundsdagen (BWG) vedlægges.

Af § 32 fremgår, at vælgere på valgdagen efter deres stemmeafgivelse må udspørges, men at en offentliggørelse af resultaterne ikke må finde sted før afstemningen er afsluttet (kl. 18.00).

Et brud mod disse forskrifter er en overtrædelse af loven, hvilket kan straffes med bode på op til 100.000 DM (§ 49 a, afs. 1, stk. 2 og afs. 2).

§ 32 afs. 2 og § 49 a afs. 1, stk. 2 og afs. 2 i BWG gælder i henhold til § 4 i Loven om valg til Europa-Parlamentet også for valg til Det Europæiske Parlament, der finder sted i Tyskland. Afstemningen slutter her kl. 21.00.

Der planlægges [fra Forbundsregeringens side] ikke forbud eller andre indskrænkninger mod rundspørger og offentliggørelser heraf baseret på meningsmålingsresultater eller prognoser forud for valg til Forbundsda- gen eller Europa-Parlamentet. Der har indtil nu ikke vist sig et behov for lovgivning m.h.p. sikring af valgfrihed og lighed ved valg, da der ikke foreligger viden af virkningen af sådanne offentliggørelser.

F.s.v.a. lovgivningen for landdags- og kommunalvalg bedes De rette henvendelse til de enkelte forbundslandes indenrigsministerier. Uden at ville foregribe disses stillingtagen, formodes det, at alle delstater har et regelsæt, der svarer til det, som gælder på forbundsniveau. Til foreløbig underretning vedlægges som eksempel uddrag af Lov om valg til Land- dagen i Nordrhein-Westfalen (§ 25 Afsnit 3) og af Lov om Kommunal- valg i Nordrhein-Westfalen (§ 24 Afsnit 4).

Jeg har ikke kendskab til forbud eller øvrige indskrænkninger mod rund- spørger og offentliggørelser heraf baseret på meningsmålingsresultater eller prognoser forud for landdags- og kommunalvalg.

»

De omtalte uddrag er vedlagt Forbundsindenrigsministeriets svar.

Medmindre anden instruktion følger, agter ambassaden ikke at rette yderligere henvendelser i sagen.

P.A.V.

E.B.

Vibeke Pasternak Jørgensen

BUNDESMINISTERIUM DES INNERN

Geschäftszeichen (bei Antwort bitte angeben)

☎ 0 18 88

Datum

V 3 - 121 000 II

681 - 2394

23. Februar 2001

Bundesministerium des Innern, 11014 Berlin

Königlich Dänische Botschaft
1. Botschaftssekretärin
Frau Vibeke Pasternak Jørgensen
Rauchstrasse 1

10787 Berlin

AMBASSADEN BERLIN	
BILAG	
26 FEB. 2001	
120.	TYS. 5. a.

Sehr geehrte Frau Pasternak Jørgensen,

vielen Dank für Ihr Schreiben vom 14. Februar 2001, mit dem Sie sich nach den Vorschriften in Deutschland über die Veröffentlichung von Wählerbefragungen und Meinungsumfragen im Zusammenhang mit Wahlen erkundigen.

Ich kann Ihnen dazu folgendes mitteilen:

Bei der Wahl der Abgeordneten des Deutschen Bundestages ist nach § 32 Abs. 2 des Bundeswahlgesetzes (BWG) die Veröffentlichung von Ergebnissen von Wählerbefragungen nach der Stimmenabgabe über den Inhalt der Wahlentscheidung vor Ablauf der Wahlzeit unzulässig. Einen entsprechenden Auszug aus dem Bundeswahlgesetz habe ich als Anlage beigefügt.

Aus dieser Regelung ist zu entnehmen, dass Wähler am Wahltag nach der Stimmenabgabe über ihre Stimmenabgabe befragt werden dürfen, dass aber eine Veröffentlichung dieser Befragung nicht vor Ablauf der Wahlzeit (18.00 Uhr) erfolgen darf.

Ein Verstoß gegen diese Vorschrift stellt eine Ordnungswidrigkeit dar, die mit einer Geldbuße bis zu 100 000 DM geahndet werden kann (§ 49 a Abs. 1 Nr. 2 und Abs. 2 BWG).

§ 32 Abs. 2 und § 49 a Abs. 1 Nr. 2 und Abs. 2 BWG gelten gemäß § 4 Europawahlgesetz entsprechend für die Wahl der Abgeordneten des Europäischen Parlaments aus der Bundesrepublik Deutschland. Die Wahlzeit endet hier um 21.00 Uhr.

Ein Verbot oder eine Beschränkung der Erhebung und Veröffentlichung von wahlbezogenen Meinungsumfrageergebnissen oder Wahlprognosen vor einer Bundestags- oder Europawahl ist nicht vorgesehen. Zur Gewährleistung der Wahlfreiheit und Gleichheit der Wahl hat sich insofern bisher kein Regelungsbedarf ergeben, zumal gesicherte Erkenntnisse über die Wirkung derartiger Veröffentlichungen nicht vorliegen.

Für die Regelungen zu den Landtags- und Kommunalwahlen muss ich Sie bitten, sich zuständigkeithalber an die Innenministerien der einzelnen Bundesländer zu wenden. Ohne einer Stellungnahme dieser Stellen vorgreifen zu wollen, gehe ich allerdings davon aus, dass alle Länder solche Regelungen getroffen haben werden, die den bundesrechtlichen entsprechen. Beispielhaft habe ich zu Ihrer vorläufigen Unterrichtung Auszüge aus dem Gesetz über die Wahl zum Landtag des Landes Nordrhein-Westfalen (siehe § 25 Abs. 3) und aus dem Gesetz über die Kommunalwahlen im Lande Nordrhein-Westfalen (siehe § 24 Abs. 4) beigefügt.

Verbote oder Beschränkungen der Erhebung und Veröffentlichung von wahlbezogenen Meinungsumfrageergebnissen oder Wahlprognosen vor Landtags- oder Kommunalwahlen sind mir nicht bekannt.

Mit freundlichen Grüßen

Im Auftrag

Wierichs

30. Bundeswahlgesetz

In der Fassung der Bekanntmachung vom 23. Juli 1993¹⁾

(BGBl. I S. 1288, ber. S. 1594), geänd. durch Art. 2 Sechstes G zur Änd. d. ParteienG u. a. Gesetz v. 28. 1. 1994 (BGBl. I S. 142), Art. 1 Zwölftes ÄndG v. 10. 5. 1994 (BGBl. I S. 993), Art. 1 Dreizehntes ÄndG v. 15. 11. 1996 (BGBl. I S. 1712), Art. 1 Vierzehntes ÄndG v. 20. 4. 1998 (BGBl. I S. 706) und Art. 2 G über die allgemeine und die repräsentative Wahlweise bei der Wahl zum Dt. Bundestag und bei der Wahl der Abgeordneten des Europäischen Parlaments aus der Bundesrepublik Deutschland v. 21. 5. 1999 (BGBl. I S. 1023) Anlage neu gef. durch G v. 1. 7. 1998²⁾ (BGBl. I S. 1498)

III/FNA 111-1

Inhaltsübersicht

Erster Abschnitt. Wahlsystem (§§ 1 bis 7)		
Zusammensetzung des Deutschen Bundestages und Wahlrechtsgrundsätze	1	§§
Gliederung des Wahlgebietes	2	
Wahlkreiskommission und Wahlkreisermittlung	3	
Stimmen	4	
Wahl in den Wahlkreisen	5	
Wahl nach Landeslisten	6	
Listenverbindung	7	
Zweiter Abschnitt. Wahlorgane (§§ 8 bis 11)		
Gliederung der Wahlorgane	8	
Bildung der Wahlorgane	9	
Tätigkeit der Wahlausschüsse und Wahlvorstände	10	
Ehrenämter	11	
Dritter Abschnitt. Wahlrecht und Wählbarkeit (§§ 12 bis 15)		
Wahlrecht	12	
Ausschluß vom Wahlrecht	13	
Ausübung des Wahlrechts	14	
Wählbarkeit	15	
Vierter Abschnitt. Vorbereitung der Wahl (§§ 16 bis 30)		
Wahltag	16	
Wählerverzeichnis und Wahlschein	17	
Wahlvorschlagsrecht, Bereifigungsanzeige	18	
Einreichung der Wahlvorschläge	19	
Inhalt und Form der Kreiswahlvorschläge	20	
Aufstellung von Parteibewerbern	21	
Vertrauensperson	22	
Zurücknahme von Kreiswahlvorschlägen	23	
Anderung von Kreiswahlvorschlägen	24	
Beseitigung von Mängeln	25	
Zulassung der Kreiswahlvorschläge	26	
Landeslisten	27	
Zulassung der Landeslisten	28	
Ausschluß von der Verbindung von Landeslisten	29	
Stimmzettel	30	
Fünfter Abschnitt. Wahlhandlung (§§ 31 bis 36)		
Öffentlichkeit der Wahlhandlung	31	
Unzulässige Wahlpropaganda und Unterschriftensammlung, unzulässige Veröffentlichung von Wählerbefragungen	32	

¹⁾ Neubekanntmachung des BundeswahlG idF der Bek. v. 21. 9. 1990 (BGBl. I S. 2059) in der seit 28. 7. 1993 geltenden Fassung.

²⁾ Das G ist gem. Bek. v. 13. 11. 1998 (BGBl. I S. 3431) am 26. 10. 1998 in Kraft getreten.

Wahrung des Wahlgeheimnisses	33
Stimmabgabe mit Stimmzettel	34
Stimmabgabe mit Wahlgeräten	35
Briefwahl	36
Sechster Abschnitt. Feststellung des Wahlergebnisses (§§ 37 bis 42)	
Feststellung des Wahlergebnisses im Wahlbezirk	37
Feststellung des Briefwahlergebnisses	38
Ungültige Stimmen, Zurückweisung von Wahlbriefen, Auslegungsregeln	39
Entscheidung des Wahlvorstandes	40
Feststellung des Wahlergebnisses im Wahlkreis	41
Feststellung des Ergebnisses der Landeslistenwahl	42
Siebenter Abschnitt. Besondere Vorschriften für Nachwahlen und Wiederholungswahlen (§§ 43 und 44)	
Nachwahl	43
Wiederholungswahl	44
Achter Abschnitt. Erwerb und Verlust der Mitgliedschaft im Deutschen Bundestag (§§ 45 bis 48)	
Erwerb der Mitgliedschaft im Deutschen Bundestag	45
Verlust der Mitgliedschaft im Deutschen Bundestag	46
Entscheidung über den Verlust der Mitgliedschaft	47
Berufung von Listennachfolgern und Ersatzwahlen	48
Neunter Abschnitt. Schlussbestimmungen (§§ 49 bis 55)	
Anfechtung	49
Ordnungswidrigkeiten	49a
Staatliche Mittel für andere Kreiswahlvorschläge	49b
Wahlkosten	50
(aufgehoben)	51
Bundeswahlordnung	52
Übergangsregelung	53
Fristen und Termine	54
(Inkrafttreten)	55

Erster Abschnitt. Wahlsystem

§ 1¹⁾ Zusammensetzung des Deutschen Bundestages und Wahlrechtsgrundsätze. (1) Der Deutsche Bundestag besteht vorbehaltlich der sich aus diesem Gesetz ergebenden Abweichungen aus 598 Abgeordneten. 2 Sie werden in allgemeiner, unmittelbarer, freier, gleicher und geheimer Wahl von den wahlberechtigten Deutschen nach den Grundsätzen einer mit der Personenwahl verbundenen Verhältniswahl gewählt.

(2) Von den Abgeordneten werden 299 nach Kreiswahlvorschlägen in den Wahlkreisen und die übrigen nach Landeswahlvorschlägen (Landeslisten) gewählt.

§ 2 Gliederung des Wahlgebietes. (1) Wahlgebiet ist das Gebiet der Bundesrepublik Deutschland.

(2) Die Einteilung des Wahlgebietes in Wahlkreise ergibt sich aus der Anlage²⁾ zu diesem Gesetz.

(3) Jeder Wahlkreis wird für die Stimmabgabe in Wahlbezirke eingeteilt.

¹⁾ § 1 Abs. 1 Satz 1 u. Abs. 2 geänd. mWv 26. 10. 1998 durch G v. 15. 11. 1996 (BGBl. I S. 1712) in Vhdg. m. Bek. v. 13. 11. 1998 (BGBl. I S. 3431).

²⁾ Anlage hier nicht abgedruckt.

Fünfter Abschnitt. Wahlhandlung

§ 31 Öffentlichkeit der Wahlhandlung. ¹Die Wahlhandlung ist öffentlich. ²Der Wahlvorstand kann Personen, die die Ordnung und Ruhe stören, aus dem Wahlraum verweisen.

§ 32 Unzulässige Wahlpropaganda und Unterschriftensammlung, unzulässige Veröffentlichung von Wählerbefragungen.

(1) Während der Wahlzeit sind in und an dem Gebäude, in dem sich der Wahlraum befindet, sowie unmittelbar vor dem Zugang zu dem Gebäude jede Beeinflussung der Wähler durch Wort, Ton, Schrift oder Bild sowie jede Unterschriftensammlung verboten.

(2) Die Veröffentlichung von Ergebnissen von Wählerbefragungen nach der Stimmabgabe über den Inhalt der Wahlentscheidung ist vor Ablauf der Wahlzeit unzulässig.

§ 33 Wahrung des Wahlgeheimnisses. (1) ¹Es sind Vorkehrungen dafür zu treffen, daß der Wähler den Stimmzettel unbeobachtet kennzeichnen und in den Umschlag legen kann. ²Für die Aufnahme der Umschläge sind Wahlurnen zu verwenden, die die Wahrung des Wahlgeheimnisses sicherstellen.

(2) Ein Wähler, der des Lesens unkundig oder durch körperliche Gebrechen behindert ist, den Stimmzettel zu kennzeichnen, in den Wahlumschlag zu legen, diesen dem Wahlvorsteher zu übergeben oder selbst in die Wahlurne zu legen, kann sich der Hilfe einer anderen Person bedienen.

§ 34 Stimmabgabe mit Stimmzetteln. (1) Gewählt wird mit amtlichen Stimmzetteln in amtlichen Umschlägen.

(2) Der Wähler gibt

1. seine Erststimme in der Weise ab, daß er durch ein auf den Stimmzettel gesetztes Kreuz oder auf andere Weise eindeutig kenntlich macht, welchem Bewerber sie gelten soll,
2. seine Zweitstimme in der Weise ab, daß er durch ein auf den Stimmzettel gesetztes Kreuz oder auf andere Weise eindeutig kenntlich macht, welcher Landesliste sie gelten soll.

§ 35¹⁾ Stimmabgabe mit Wahlgeräten. (1) Zur Erleichterung der Abgabe und Zählung der Stimmen können anstelle von Stimmzetteln, Wahlumschlägen und Wahlurnen Wahlgeräte benutzt werden.

(2) ¹Wahlgeräte im Sinne von Absatz 1 müssen die Geheimhaltung der Stimmabgabe gewährleisten. ²Ihre Bauart muß für die Verwendung bei Wahlen zum Deutschen Bundestag amtlich für einzelne Wahlen oder allgemein zugelassen sein. ³Über die Zulassung entscheidet das Bundesministerium des Innern auf Antrag des Herstellers des Wahlgerätes. ⁴Die

¹⁾ § 35 Abs. 2 Sätze 1 u. 2 ber. durch BGBl. 1993 I S. 1594, Abs. 1 u. Abs. 3 Satz 2 geändert durch G v. 21. 5. 1999 (BGBl. I S. 1023).

richtet sich nach der Stimmenzahl, die die Parteien, Wählergruppen und Einzelbewerber bei der letzten Wahl zur Vertretung des Wahlgebiets erreicht haben; sonstige Wahlvorschläge schließen sich in der Reihenfolge des Eingangs der Reservelisten, sofern eine Reserveliste nicht eingereicht oder nicht zugelassen worden ist, in der Reihenfolge des Eingangs der Wahlvorschläge für den Wahlbezirk, bei gleichzeitigem Eingang in alphabetischer Reihenfolge der Parteien, Wählergruppen und Einzelbewerber, an.

(2) In Stimmbezirken, in denen eine repräsentative Wahlstatistik (§ 50 Abs. 2) oder eine wahlstatistische Auszählung (§ 50 Abs. 4) stattfindet, werden Stimmzettel mit Unterscheidungsbezeichnungen nach Geschlecht und Geburtsjahresgruppen verwendet.

IV. Durchführung der Wahl

1. Anwesenheit im Wahllokal

§ 24 (Öffentlichkeit) (1) Die Wahlhandlung und die Ermittlung des Wahlergebnisses in den Stimmbezirken sind öffentlich. (2) Der Wahlvorstand kann aber im Interesse der Wahlhandlung die Zahl der im Wahllokal Anwesenden beschränken.

(2) Den Anwesenden ist jede Einflußnahme auf die Wahlhandlung und das Wahlergebnis untersagt.

(3) In und an dem Gebäude, in dem sich der Wahlraum befindet, ist jede Beeinflussung der Wähler durch Wort, Ton, Schrift oder Bild verboten.

(4) Die Veröffentlichung von Ergebnissen von Wählerbefragungen nach der Stimmabgabe über den Inhalt der Wahlentscheidung ist vor Ablauf der Wahlzeit unzulässig.

2. Stimmabgabe

§ 25 (Wahlhandlung) (1) Der Wähler hat eine Stimme. (2) Er gibt seine Stimme geheim ab.

(2) Der Wähler gibt seine Stimme in der Weise ab, daß er durch ein auf den Stimmzettel gesetztes Kreuz oder auf andere Weise eindeutig kenntlich macht, welchem Bewerber sie gelten soll.

(3) Der Wähler faltet daraufhin den Stimmzettel und wirft ihn in die Wahlurne.

(4) Der Wähler kann seine Stimme nur persönlich abgeben. (5) Ein Wähler, der des Lesens unkundig oder durch körperliches Gebrechen behindert ist, den Stimmzettel zu kennzeichnen, zu falten und in die Wahlurne zu werfen, kann sich der Hilfe einer anderen Person (Hilfsperson) bedienen.

21. Gesetz über die Kommunalwahlen im Lande Nordrhein-Westfalen (Kommunalwahlgesetz)¹⁾ · 2)

in der Fassung der Bekanntmachung vom 30. Juni 1998

(GV NRW S. 454/SGV NRW 1112) mit Ber. GV NRW 1998 S. 509; §§ 2, 33, 46a, 46e geändert durch Ges. vom 23. 3. 1999 (GV NRW S. 66); §§ 32, 33 Abs. 5 ber. GV NRW 1999 S. 70; § 33 geändert durch Ges. vom 14. 7. 1999 (GV NRW S. 412)

I. Wahlgebiet

1. Geltungsbereich

§ 1 (Wahlgebiet) (1) Dieses Gesetz gilt für die Wahl der folgenden Vertretungen:

des Rates in den Gemeinden, des Kreistages in den Kreisen.

(2) Es gilt darüber hinaus für die Wahl

der Bezirksvertretungen nach Maßgabe des § 46 a,

der Bürgermeister und Landräte nach Maßgabe der §§ 46 b bis 46 e.

(2) Das Gebiet der Körperschaft, deren Vertretung gewählt wird, bildet das Wahlgebiet.

2. Wahlorgane

§ 2 (Wahlorgane) (1) Wahlorgane sind für das Wahlgebiet der Wahlleiter und der Wahlausschuß sowie für die Gemeinde der Briefwahlvorsteher und der Briefwahlvorstand, für den Stimmbezirk der Wahlvorsteher und der Wahlvorstand.

¹⁾ Literatur: Freudenberg, Mittelbare und unmittelbare Wahl in Kreisen und höheren Gemeindeverbänden, Gütingen 1970; Gehring, Das System des kommunalen Wahlrechts in der Bundesrepublik, Diss. Köln 1957; Glueck, Fehlerhafte Gemeindevahlen, Kommunales Wahlprüfungsrecht, Diss. Breslau 1934; Grundmann, Die Rathausparteien, Gütingen 1960; Koppstein, Die Wahlprüfung und ihre verfassungsrechtlichen Grundlagen, Diss. Mainz 1962; Linz, Die politischen Parteien im Bereich der kommunalen Selbstverwaltung, Baden-Baden 1973; Rieddorf, Komm. Stuttgart 1956; Saffig, Kommunalwahlrecht in Deutschland, Baden-Baden 1990; Schaller, Das sachliche Wahlprüfungsrecht und seine Randgebiete - berogen auf Bundesrecht und nordrhein-westfälisches Landesrecht, Diss. Bonn 1958; Schmeuann, Wahlprüfung im Kommunalwahlrecht, Siegburg 1972; Schürder, Kommunalwahlrecht, 2. Aufl., Gütingen 1964; Tietzmann, Parteien in der kommunalen Selbstverwaltung, Würzburg 1974; Weller, Die Parteien in den Gemeinden und das Parteienrecht des Bundes, Diss. Köln 1959; Zeller, Verfassungsrechtliche Grundlagen des Kommunalwahlrechts, Diss. Bonn 1962; Ziebell, Politische Parteien und kommunale Selbstverwaltung, 2. Aufl. Stuttgart 1972. Siehe auch die Literaturangaben zu Nm. 9 u. 20.

²⁾ Die vorliegende Neufassung beinhaltet die Umsetzung der Richtlinie 94/80/EG des Rates der Europäischen Union vom 19. Dezember 1994 über die Einzelheiten der Ausübung des aktiven und passiven Wahlrechts bei den Kommunalwahlen für Unionsbürger mit Wohnort in einem Mitgliedstaat, dessen Staatsangehörigkeit sie nicht besitzen (ABl. EG Nr. L 386 S. 38).

9. Gesetz über die Wahl zum Landtag des Landes Nordrhein-Westfalen (Landeswahlgesetz)¹⁾ 2)

in der Fassung der Bekanntmachung

vom 16. August 1993

(GV NR.W. S. 516/SGV NRW 1110)

§§ 1, 10-12, 15-17, 22, 24, 26, 28, 31 geändert, Abschn. VII-X eingefügt durch Ges. vom 23. 3. 1999 (GV NR.W. S. 66)

I. Wahlrecht und Wählbarkeit

§ 1 (Wahlrecht) Wahlberechtigt ist, wer am Wahltag

1. Deutscher im Sinne des Artikels 116 Abs. 1 des Grundgesetzes ist,
2. das achtzehnte Lebensjahr vollendet hat und
3. seit mindestens drei Monaten in Nordrhein-Westfalen seine Wohnung, bei mehreren Wohnungen seine Hauptwohnung hat oder sich sonst gewöhnlich aufhält und keine Wohnung außerhalb des Landes hat.

§ 2 (Ausschluß vom Wahlrecht) Ausgeschlossen vom Wahlrecht ist

1. derjenige, für den zur Besorgung aller seiner Angelegenheiten ein Betreuer nicht nur durch einstweilige Anordnung bestellt ist; dies gilt auch, wenn der Aufgabenkreis des Betreuers die in § 1896 Abs. 4 und § 1905 des Bürgerlichen Gesetzbuchs bezeichneten An-
gelegenheiten nicht erfäßt,
2. wer infolge Richterpruchs das Wahlrecht nicht besitzt.

§ 3 (Ausübung des Wahlrechts) (1) Wählen kann nur, wer in ein Wählerverzeichnis eingetragen ist oder einen Wahlschein hat.

¹⁾ Literatur: Busse, Wählerlicher, Wahlmöglichkeiten und deren Folgen bei Parlamentswahlen, *Das*, Freiburg 1956; Dübber, Parteienfinanzierung in Deutschland, Köln 1962; Eschenburg, Probleme der modernen Parteienfinanzierung, Tübingen 1961; Fraenkel u. a., Parteienfinanzierung in Deutschland, 1962; von Heyl, Wahlfreiheit und Wahlfreiheit, Berlin 1975; Klose, Die Rechtsfolgen ungültiger Wahlen im öffentlichen Recht, *Das*, Köln 1956; Lemke, Die Rechtsfolgen ungültiger Wahlrechtsnormen, *Das*, Kiel 1964; Nass, Wahlorgane und Wahlverfahren bei Bundes- und Landtagswahlen, Grundlagen des Wahlrechts, Göttingen 1959; Olchevsky, Wahlprüfung und subjektiver Wahlrechtsschutz, Berlin 1970; Rietdorf, Komm. Stunzgen, 1954; Schäfer, Das sächsische Wahlprüfungsrecht und seine Randgebiete bezogen auf Bundesrecht und nordrhein-westfälisches Landesrecht, *Das*, Bonn 1958; Seifen, Die politischen Parteien im Recht der Bundesrepublik Deutschland, Köln 1975; Tietack, Verfassungspflichten der Wahlkampfoffiziersstaaten, Baden-Baden 1990.
²⁾ Siehe auch VO über die Wahlorgane für die Bundestagswahlen und die Europawahlen v. 13. 12. 1988 (GV NR.W. S. 536/SGV NRW 1113).

schläge sowie die zugelassenen Landesreservelisten der Parteien, deren Kreiswahlvorschlag zugelassen worden ist, mit den Namen der ersten drei Bewerber. ³Die Reihenfolge auf dem Stimmzettel richtet sich nach der Stimmzahl, die die Parteien bei der letzten Landtagswahl im Lande erreicht haben; es folgen die Kreiswahlvorschläge der sonstigen Parteien mit zugelassener Reserveliste in der Reihenfolge ihres Eingangs beim Landeswahlleiter sowie anschließend die übrigen Kreiswahlvorschläge in der Reihenfolge ihres Eingangs beim Kreiswahlleiter.

(2) In Stimmbezirken, in denen eine repräsentative Wahlstatistik (§ 45 Abs. 2) oder eine wahlstatistische Auszählung (§ 45 Abs. 4) stattfindet, werden Stimmzettel mit Unterscheidungsbezeichnungen nach Geschlecht und Geburtsjahresgruppen verwendet.

III. Durchführung der Wahl

§ 25 (Wahlhandlung) (1) ¹Die Wahlhandlung und die Ermittlung des Wahlergebnisses sind öffentlich. ²Der Wahlvorstand kann Personen, die die Ordnung und Ruhe stören, aus dem Wahlraum verweisen.

(2) In und an dem Gebäude, in dem sich der Wahlraum befindet, ist jede Beeinträchtigung der Wähler durch Wort, Ton, Schrift oder Bild verboten.

(3) Die Veröffentlichung von Ergebnissen von Wählerbefragungen nach der Stimmabgabe über den Inhalt der Wahlentscheidung ist vor Ablauf der Wahlzeit unzulässig.

§ 26 (Stimmabgabe) (1) ¹Der Wähler hat eine Stimme. ²Er gibt seine Stimme geheim ab.

(2) Der Wähler gibt seine Stimme in der Weise ab, daß er durch ein auf den Stimmzettel gesetztes Kreuz oder auf andere Weise eindeutig kenntlich macht, welchem Bewerber sie gelten soll.

(3) Der Wähler faltet daraufhin den Stimmzettel und wirft ihn in die Wahlurne.

(4) ¹Der Wähler kann seine Stimme nur persönlich abgeben. ²Ein Wähler, der des Lesens unkundig oder durch körperliches Gebrechen behindert ist, den Stimmzettel zu kennzeichnen, zu falten und in die Wahlurne zu werfen, kann sich der Hilfe einer anderen Person (Hilfsperson) bedienen.

(5) Das Innenministerium kann zulassen, daß an Stelle von Stimmzetteln amtlich zugelassene Stimmzählgeräte verwendet werden.

§ 27. (weggefallen)

§ 28 (Briefwahl) (1) Bei der Briefwahl hat der Wähler dem Bürgermeister, der den Wahlschein ausgestellt hat, in verschlossenem Wahlbrief